

Біляніна В.І.

Типи діалогових конструкцій у мові китайських художніх текстів XVIII ст.

Біляніна Вікторія Ігорівна,
аспірант кафедри загального і порівняльного мовознавства та новогрецької філології
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

Анотація. Стаття окреслює підходи до вивчення діалогових конструкцій та концентрує увагу на дослідженні їх типів у мові китайських художніх текстів XVIII ст. Автор аналізує структурно-функціональні, семантичні, кількісні та якісні особливості типів діалогових конструкцій цього періоду.

Ключові слова: діалогічна єдність, діалогова конструкція, діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями, діалог-обговорення/дискусія

Починаючи з XX ст. проблема діалогу та діалогових конструкцій набуває своєї актуальності. Сучасна комунікативна лінгвістика зорієнтована на вивчення спілкування як відображення національно-культурної специфіки мовного колективу, особливу роль у якому відіграє розмовне мовлення з його організованими формами – діалоговими конструкціями, що досліджуються науковцями в різних аспектах.

Дослідженням цих питань займалися М.М. Бахтін, Н.С. Валгіна, В.М. Волошинов, О.О. Леонтьєв, тощо. Таким чином, теоретичним підґрунтям вивчення діалогу стали праці вчених різних напрямків.

На початку XXI ст. проблема діалогу набуває особливого поширення. Саме шляхом переосмислення та розширення поняття діалогу відбувається маркування нових культурних реалій. Ідеї розширення діалогу

стають підґрунтям нового наукового та філософського бачення світу.

Зробивши узагальнений аналіз філософського, психологічного, лінгвістичного, лінгвокогнітивного, психолінгвістичного, комунікативно-прагматичного та дискурсивного підходів до вивчення діалогу, було розширено типи діалогічних єдностей, запропонованих Ніколаєвою С.Ю. [7], співвіднесено їх з типізацією діалогів Дугласа Уолтона та Еріка Краббе [10; 13] і виведено узагальнену схему діалогічних єдностей, з деталізацією різновидів діалогічних єдностей, а також семантичних та функціонально-семантичних типів діалогічних єдностей, що їх складають. Саме ця узагальнена схема діалогічної єдності була взята за основу при дослідженні, як європейська модель.

Таблиця 1. Узагальнена схема діалогічної єдності (ДЄ)

Функціональні типи діалогу	Семантичні типи ДЄ	Різновиди ДЄ	Функціонально-семантичні типи ДЄ
Діалог-розпитування	Запит.; Інф.; Ініц.; Етик.	П. – В.; П. – КП; РП.	П. – В.; Пов. – П.; Пов. – В. + Пов.; Пов. – Пов.; Пов. – Пов. у від. + Дод. Пов.;
Діалог-домовленість	Ініц.; Етик.; Запит.; Інф.	Сп. – Зг.; Сп. – Відм.; Сп. – П.	П. – В. + Пов.; Пов. – Пов. у від. + Дод. Пов.; Пов. – Пов. у від. + П.; Сп. – Зг./Відм.; П. – В.; Пов. – П.
Діалог-обмін враженнями, думками	Інф.; Етик.; Запит.; Ініц.	Пов. – Пов.; Пов. – П.; Пов. – Сп.;	Пов. – Пов.; П. – В. + Пов.; Пов. – Пов. у від. + Дод. Пов.; П. – В.
Діалог-обговорення (дискусія)	Етик.; Інф.; Запит.; Ініц.	Пр. – Пр.; Прощ. – Прощ.; Вд. – Р.;	Пов. – Пов.; П. – В.; Пов. – В.; Пов. – Пов. у від. + Дод. Пов.

Запит. – запитальний тип ДЄ, Інф. – інформативний тип ДЄ, Ініц. – ініціативний тип ДЄ, Етик. – етикетний тип ДЄ, П. – питання, В. – відповідь, РП. – риторичне питання, Пов. – повідомлення, Сп. – спонування, Р. – реакція, Прип. – припущення, Зг. – згода, Пр. – привітання, Прощ. – прощання, Вд. – вдячність

У межах даної таблиці колонка "Семантичні типи ДЄ" має перелік одних і тих самих семантичних типів діалогічних єдностей розташованих у різній послідовності. Послідовність їх зазначення відносна, проте орієнтована на домінуючий один з семантичних типів діалогічних єдностей у межах відповідного функціонального типу діалогу. Виходячи з цього, колонка "Різновиди ДЄ" відображає перелік тих різновидів діалогічних єдностей, що відповідають виділеному семантичному типу діалогічної єдності.

Фактичним матеріалом при дослідженні діалогових конструкцій у мові китайських художніх текстів XVIII ст. виступив роман "红楼梦" [9] ("Сон у червоному теремі"). Комплексне використання зіставно-типологічного, історико-порівняльного, контекстуально-інтерпретаційного, кількісно-якісного методів та методики трансформаційного аналізу дали можливість простежити початкові процеси діалогізації мо-

нологічного мовлення у китайських художніх текстах XVIII ст.

Запропонована методика зіставлення європейських та китайських діалогічних конструкцій стала ефективною у виявленні характерних змін їх структурних компонентів на семантичному рівні та рівні реплік.

Діалогові конструкції розвиваються залежно від тенденцій розвитку художнього літературного мовлення. Автори "Історії китайської літератури" [12, с. 8] пекінського університету, а також російський дослідник китайської літератури та історії В.І. Семанов свідчать про існування у XVIII ст. суворої цензури, що унеможливила свободу вільного висловлювання думок [8, с. 18]. Як результат, вільне відтворення діалогічного мовлення не було можливим. У художньому мовленні переважав монолог. Китайські дослідники Чжен Енбо та Чжен Чіюлей [11, с. 25], спираючись на власні дослідження, стверджують, що більшість письменників XVIII ст. притримувались

мінімалізму та стислості висловлювань, через те, що їх праці перебували під пильним контролем правлячої верхівки. Це явище знайшло свій вияв у семантичному навантаженні складових діалогових конструкцій, характерних для китайської художньої літератури XVIII ст.

В китайському художньому мовленні виявлено чотири функціональні типи діалогу: діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями та діалог-обговорення/дискусія. Такі самі функціональні типи притаманні і європейській моделі (див. табл. 1). Відмінності спостерігаються у якісному (семантичному) та кількісному наповненні даних функціональних типів діалогу на різних етапах розвитку літературної китайської мови.

Для функціонального типу Діалог-Розпитування XVIII ст. характерне представлення запитальним та інформативним семантичними типами діалогічних єдностей і наявність у його складі реплік Питання та Відповіді. На відміну від європейської моделі, в якій даний функціональний тип діалогу представлений поєднанням реплік: Питання, Відповідь, Риторичне запитання та Повідомлення, що підпорядковані не лише запитальному та інформативному, а й ініціативному та етикетному, що є відсутніми у китайському варіанті XVIII ст., семантичним типам діалогічних єдностей.

Провівши паралель з європейською моделлю діалогових конструкцій, бачимо, що у функціональному типі Діалогу-Розпитування відсутні ініціативний та етикетний семантичні типи діалогічних єдностей. Це пояснює суттєве скорочення різновидів реплік, що входять до складу цього функціонального типу діалогу. З даного функціонального типу діалогу зникають репліки Повідомлення/Риторичне запитання, залишивши лише класичну форму Питання/Відповідь.

Другий функціональний тип (Діалог-Домовленість) китайської моделі XVIII ст. представлений ініціативним семантичним типом діалогічної єдності і за будовою становить поєднання реплік Спонування/Реакції на спонування та реплік Повідомлення. Відмінність китайської моделі цього типу діалогу від європейської полягає у відсутності реплік Питання, Відповідь, та відповідних запитального, інформативного та етикетного семантичних типів діалогічних єдностей.

Відсутність реплік Питання/Відповіді не дає змогу класифікувати цей тип, як інформативний та запитальний. Це пояснюється мінімалізмом та стислістю художнього мовлення Китаю у XVIII ст. [11, с. 25], коли простежується намагання передачі більшого змісту меншою кількістю слів. Репліки, відповідно, характеризуються неоднорідністю свого семантичного навантаження. Тому для здійснення Діалогу-Домовленості було достатнім наявність трьох видів реплік: Повідомлення/Спонування/Реакції.

Третій функціональний тип (Діалог-Обмін враженнями) характеризується інформативними та запитальними семантичними типами діалогічних єдностей і за будовою становить поєднання реплік Питання/Відповіді та реплік Повідомлення. Від європейської моделі даний тип відрізняється відсутністю реплік Спонування та приналежності до цієї моделі ініціативного й етикетного семантичних типів діалогічних єдностей.

Даний приклад демонструє відсутність етикетного та ініціативного семантичних типів діалогічних єдностей у даному функціональному типі діалогу, що зумовлює відсутність реплік Спонування. Така ситуація пояснюється намаганням автора вилучити репліки ініціативного характеру з тих типів діалогів, де це було можливим, з метою забезпечення своєї творчої діяльності та демонстрації провладної громадянської позиції [5, с. 391].

Останній функціональний тип (Діалог-Обговорення/Дискусія) означений інформативними та запитальними семантичними типами діалогічних єдностей і за будовою становить поєднання реплік Питання, Відповіді, Припущення та реплік Повідомлення. Що суттєво відрізняє його від європейської моделі, де даний функціональний тип представлений поєднанням не лише реплік Питання та Відповіді, а й репліками етикетного характеру: Привітання, Прощання, Вдячність.

Наявність у функціональному типі Діалог-Обговорення/Дискусія лише інформативних та запитальних семантичних типів, зумовлює появу реплік Припущення і відсутність реплік Привітання, Прощання та Вдячності.

Відсутність у кожного з охарактеризованих функціональних типів діалогу семантичного етикетного типу є досить умовною. З одного боку, про його відсутність можна стверджувати з відсутності відповідних етикетних реплік (Вдячності, Привітання, Прощання тощо). З іншого боку, ввічливість, повага тощо знаходять своє вираження через ієрогліфічну структуру повідомлення. Тому не можна повністю констатувати відсутність етикетної семантики реплік.

Таке явище пояснюється особливостями традиційного мовлення в китайських художніх текстах (що має назву "стародавня мова"). Його головною умовою була стислість речень. Одному ієрогліфу повинен відповідати один зміст [4] (на сьогодні ситуація змінилась і для передачі одного змісту може бути використано декілька ієрогліфів). Таким чином, відсутність етикетних зворотів пояснюється небажанням обтяжувати мову.

Відсутність ініціативного семантичного типу у всіх функціональних типах діалогу, окрім Діалогу-Домовленості, зумовлена тим, що у даному випадку мова йде не про Ініціативні репліки, що використовуються з метою продовження діалогу, а репліки ініціативного/спонукального характеру. Наявність таких реплік у діалогах Розпитування, Дискусії, або Обміну враженнями, могла бути негативно оцінена тогочасною цензурою. Це пояснюється прагненням автора до їх вилучення з діалогічного мовлення персонажів. Зрозуміло, що існування Діалогу-Домовленості неможливе без використання зазначених реплік, проте, як уже зазначалося, використання такого функціонального типу діалогу у тексті незначне (9%).

Варто відзначити, що репліки достатньо значні за розміром. Провідне місце за використанням посідають функціональні типи Діалогів-Обговорення/Дискусія та Обмін враженнями. Найменше застосовується функціональний тип Діалогу-Домовленість.

Такому явищу можна знайти пояснення у тому, що на той час в китайській літературі домінує епос [12], для якого не характерна надмірна діалогічність. По-

няття явного та переносного смислу відсутне. Смісл існує, як гра смислів. Наприклад, існував звичай політичні вподобання висловлювати за допомогою сповіді закоханої жінки, тощо [12]. Саме тому репліки мають більш описовий характер, серед яких домінують Повідомлення. Призначення літературного тексту було не в тому, щоб прямо висловити думку, а в тому, щоб, з одного боку висловлювати її, а з іншого – завуалювати [12].

Важливу роль відіграв у цій ситуації і той факт, що розвиток китайської прози розпочався з історичних хронік, що за своєю природою не передбачало діалогічності.

Схематично модель діалогових конструкцій у китайській художній літературі XVIII ст. у порівнянні з європейською моделлю має наступний вигляд.

Таблиця 2. Порівняльна модель діалогових конструкцій у китайській художній літературі XVIII ст.

Функціональні типи діалогу	Семантичні типи ДЄ (Китай XVIII)	Семантичні типи ДЄ (Європа)	Різновиди ДЄ (Китай XVIII)	Різновиди ДЄ (Європа)	Функціонально-семантичні типи ДЄ (Китай XVIII)	Функціонально-семантичні типи ДЄ (Європа)
Діалог-розпитування	Запит. Інф.	Запит. Інф. Ініц. Етик.	П. В.	П. В. РП. Пов.	П. – В.	П. – В.; Пов. – П.; П. – В. + П.; Пов. – Пов.; П. – П. у від. + Дод. П.
Діалог-домовленість	Ініц.	Ініц. Етик. Запит. Інф.	Сп. Р. Пов.	Сп. Р. П.	Сп. – Р. Пов. – Пов.	П. – В. + П. П. – П. у від. + Дод. П. П. – П. у від. + П.; Сп. – Р. П. – В.; Пов. – П.
Діалог-обмін враженнями, думками	Інф. Запит.	Інф. Етик. Запит. Ініц.	П. В. Пов.	Пов. П. Сп.	П. – В. Пов. – Пов.	Пов. – Пов. П. – В. + П. П. – П. у від. + Дод. П. П. – В.
Діалог-обговорення (дискусія)	Інф. Запит.	Етик. Інф. Запит. Ініц.	П. В. Пов. Прип. Зг./Відм.	Пр. Проц. Вд. Р. П. В. Пов.	П. – В. Прип. – Зг. Пов. – Пов. П. – В.	Пов. – Пов. П. – В. Пов. – В. Пов. – Пов. у від. + Дод. Пов.

(Курсивом позначені ті складові схеми діалогічної єдності, що відсутні у китайських художніх текстах XVIII ст.)

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що XVIII ст. є початком діалогізації мовлення персонажів в китайських художніх текстах, для якого характерна перевага функціонального типу Діалогу-Обговорення/Дискусія з великими за обсягом репліками розповідного характеру. Причиною тому були суворі цензура та характерна для того періоду особливість китайської літератури – описове та опосередковане висловлення своєї точки зору, шляхом великих за обсягом реплік. Саме тому з-поміж реплік домінують Повідомлення.

Як загальний висновок, варто констатувати, що в китайських художніх текстах XVIII ст. провідне місце посідає монологізоване діалогічне мовлення. Переважають функціональні типи діалогів з домінантою на обмін повідомленнями. Репліки є значними за обсягом і нерівнозначними за семантичним навантаженням. Проте, домінування функціонального типу Діалогу-Обговорення/Дискусії дає можливість стверджувати про початок діалогізації мовлення та виокремлення певних діалогових конструкцій.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- Бахтин М. Работы 1920-х годов. – К.: Next, 1994. – 384 с.
Bahtin M.M. Raboty 1920-h godov [Works of the 1920s]. – K.: Next, 1994. – 384 s.
- Валгина Н.С. Теория текста. – М.: Логос, 2003. – 250 с.
Valgina N.S. Teoriya teksta [Text theory]. – M.: Logos, 2003. – 250 s.
- Волошинов В.Н. Марксизм и философия языка: Основные проблемы социологического метода в науке о языке. – Л.: Прибой, 1993. – 118 с.
Voloshinov V.N. Marksizm i filosofiya yazyka: Osnovnyye problemy sotsiologicheskogo metoda v nauke o yazyke [Marxism and the Philosophy of Language: The main problems of sociological method in the science of language]. – L.: Priboy, 1993. – 118 s.
- Зюграф И.Т. Восстание ихэтуаней. Документы и материалы. – Режим доступа: 601 <http://feb-web.ru/feb/ivl/vl8/vl8-6012.htm>
Zograph I.T. Vosstanie ihetuaney. Dokumenty i materialy. [Boxer Rebellion. Documents and materials]. – mode access: 601 http://feb-web.ru/feb/ivl/vl8/vl8-6012.htm
- Крюгер Р. Китай. Полная история поднебесной. – М.: ЭКСМО, 2007. – 443 с.
Kryuger R. Kitay. Polnaya istoriya podnebesnoy [China. Full story of the celestial]. – M.: EKSMO, 2007. – 443 s.
- Леонтьев А.А. Общение как объект психологического исследования // Методологические проблемы социальной психологии. – М.: Наука, 1975. – С.106-123.
Leontev A.A. Obschenie kak ob'ekt psihologicheskogo issledovaniya [Communication as an object of psychological re-

- search] // *Metodologicheskie problemy sotsialnoy psihologii*. – M.: Nauka, 1975. – S.106-123.
7. Ніколаєва С.Ю., Шерстюк О.М. Сучасні підходи до викладання іноземних мов. // *Іноземні мови* – 2002. – № 1. – С. 39–46.
- Nikolaeva S.Yu., Sherstyuk O.M. Suchasni pidhody do vkladannya inozemnyh mov [Modern approach to the teaching of foreign languages]. // Inozemni movy – 2002. – № 1. – S. 39–46.*
8. Семанов В.И. Эволюция китайского романа конец XVIII начало XX в. – М.: Наука, 1970. – 342 с.
- Semanov V.I. Evolyutsiya kitayskogo romana konets XVIII nachalo XX v [Evolution of the Chinese novel late XVIII beginning of XX century]. – M.: Nauka, 1970. – 342 s.*
9. 曹雪芹. 红楼梦. – 哈尔滨出版社, 2007. – 882页 – Cáo xuě qín. *Hóng lóu mèng* – hā'ěr bīn chū bǎn shè, 2007. – 882 yè –
- Cao Syuetsyn. *Dream of the Red Chamber*. - Harbin, 2007. – 882 p.
10. Krabbe E. C. W. So what? Profiles for relevance criticism in persuasion dialogues / E. C. W. Krabbe // *Argumentation*. – 1992. – Vol. 6. – P. 271–283.
11. 汉语文学 – hàn yǔ wén xué – Chinese Literature: [Online] Available at: http://www.dxlww.net/wenkelunwen/wenke_9.htm
12. 中国文学史, 北京大学 – zhōng guó wén xué shǐ, běi jīng dà xué – History of Chinese Literature, Peking University. – [Online] Available at: <http://wenku.baidu.com>
13. Walton D. N. Types of dialogue, dialectical shifts and fallacies / D. N. Walton // *Argumentation Illuminated*. – 1992. – P. 133–147.

Bilianina V.I. Types of the dialogue structures in the language of Chinese literary texts of the XVIII century

Abstract. The article outlines the approaches to the study of the dialogue structures and focuses on the study of their types in the language of Chinese literary texts of the XVIII century. The author analyzes the structural and functional, semantic, numeral and qualitative features of the dialogue structures of the period.

Keywords: dialogical unity, dialogic design, dialogue-questioning, dialogue-agreement, dialogue-exchange of experiences, dialogue- discussion / debate

Билиянина В.И. Типы диалоговых конструкций в языке китайских художественных текстов XVIII ст.

Аннотация. Статья очерчивает подходы к изучению диалоговых конструкций и акцентирует внимание на изучении их типов в языке китайских художественных текстов XVIII ст. Автор анализирует структурно-функциональные, семантические, численные и качественные особенности типов диалоговых конструкций этого периода.

Ключевые слова: диалогическое единство, диалоговая конструкция, диалог-расспрос, диалог-договор, диалог-обмен впечатлениями, диалог-обсуждение/дискуссия